

ทำไมรัชกาลที่ 4 ทรงบัญญัติศัพท์ “พระบรมราชโองการ”

องค์พระราชลัญจกรพระบรมราชโองการ (องค์ใหญ่) (ภาพจาก พระราชลัญจกร. 2538, น.147)

คำว่า พระบรมราชโองการ เพิ่งมาเริ่มใช้กันในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 (ครองราชย์พุทธศักราช 2394-2411) ก่อนหน้านี้นี้คำ “ตรัส” ของพระมหากษัตริย์จะใช้คำว่า “พระราชโองการ” เท่านั้นโดยไม่มีคำว่า “บรม” นำหน้า

แต่เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ 2 คือ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว (ครองราชย์พุทธศักราช 2394-2404) ให้มีพระราชอิสริยยศเทียบ พระมหากษัตริย์ หรือเป็นพระเจ้าแผ่นดินอีกพระองค์หนึ่งที่ฝรั่งเรียกว่า “Second King” การสถาปนาในครั้งนี้จึงมีความพิเศษแตกต่างจากการสถาปนาพระมหากษัตริย์หรือวังหน้าตามโบราณราชประเพณีเช่นแต่ก่อนมา ทั้งในอยุธยาและรัตนโกสินทร์ ดังที่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายไว้ว่า

“นามวังหน้าซึ่งเคยเรียกในราชการว่า ‘พระราชวังบวรสถานมงคล’ ให้เปลี่ยนนามเรียกว่า ‘พระบวรราชวัง’ พระราชพิธีอุปราชาก็ให้เรียกว่า ‘พระราชพิธีบวรราชาภิเศก’ พระนามที่จารึกในพระสุพรรณบัตรแบบเดิมว่า ‘พระมหากษัตริย์ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล’ พระราชทานพระนามอย่างพระเจ้าแผ่นดินว่า ‘สมเด็จพระปวเรนทราเมศหิตเรศรังสรรค์ฯ พระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว’ แลชานคำรับสั่งกรมพระราชวังบวรฯ เคยใช้ว่า ‘พระบัณฑูร’ โปรดให้เปลี่ยนเป็น ‘พระบวรราชโองการ’ เติมคำ ‘บรม’ เป็นฝ่ายวังหลวง แลคำ ‘บวร’ เป็นฝ่ายวังหน้าเป็นคู่กัน“ (เน้นโดยผู้เขียน)

การเติม “บรม” หรือ “บวร” เข้าไปในคำว่า “พระราชโองการ” คงเป็นพระบรมราชกุศโลบายเพื่อแยกให้เห็นความแตกต่างและไม่ให้สับสนระหว่าง “พระเจ้าแผ่นดินวังหลวง” และ “พระเจ้าแผ่นดินวังหน้า” ดังนั้น คำว่า “พระบรมราชโองการ” จึงเพิ่งเริ่มใช้เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติเมื่อพุทธศักราช 2394 เป็นต้นมา อายุเวลาของไม้จันทน์แผ่นนี้จึงต้องไม่เก่าไปกว่าปีดังกล่าว

การที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปลี่ยนคำตรัสของพระมหากษัตริย์จาก “พระราชโองการ” โดยเติมคำว่า “บรม” ลงไปข้างหน้าเป็น “พระบรมราชโองการ” คงด้วยพระราชประสงค์เพื่อทรงแยกพระบรมราชอิสริยยศอัน “เทียบเท่า” แต่ “ไม่เท่าเทียม” กันระหว่าง “กษัตริย์วังหลวง” กับ “กษัตริย์วังหน้า” ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว และคงเป็นเหตุที่ทำให้ทรงสถาปนาพระราชลัญจกรพระบรมราชโองการ (องค์ใหม่) ขึ้นแทนพระราชลัญจกรมหาโองการหรือมหาอุณาโลม (องค์เดิม)

เพื่อทรงย้ำพระราชดำริดังกล่าวให้เป็นที่ชัดเจนในพระราชลัญจกร ซึ่งจะต้องใช้ประทับกำกับในเอกสารอันเป็น “คำสั่ง” ของพระมหากษัตริย์ ด้วยการระบุคำว่า “พระบรมราชโองการ” เป็นตัวอักษรลงในพระราชลัญจกรจากเดิมที่เป็นเรื่องหมายอุณาโลม เช่นในพระราชลัญจกรมหาอุณาโลมหรือมหาโองการ (องค์เดิม) และทรงใช้ได้อักษรขอมเพื่อให้คำว่าพระบรมราชโองการดูศักดิ์สิทธิ์เป็นประกาศิต แต่ยังคงรักษาสาระสำคัญของพระราชลัญจกรมหาอุณาโลมหรือมหาโองการ (องค์เดิม) ที่ประกอบด้วยเครื่องหมายอุณาโลมเอาไว้ด้วย ดังเห็นได้จากอักขระ 3 ตัวที่อยู่ด้านบนของคำว่า พระบรมราชโองการ ซึ่งประกอบกันเป็นคำว่า “โอม” ซึ่งเทียบกับเครื่องหมาย “อุณาโลม”

อนึ่ง ยังเป็นที่น่าสังเกตว่า ในพระราชหัตถเลขาบางองค์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงใช้เครื่องหมายอุณาโลมเป็นเครื่องหมายขึ้นต้นบรรทัดด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่า หนังสืออริยกะ 3 ตัวในพระราชลัญจกร พระบรมราชโองการเป็นการนำคำว่า “โอม” อันแทนด้วยเครื่องหมายอุณาโลม ซึ่งใช้เป็นพระราชลัญจกรมหาโองการหรือมหาอุณาโลม (องค์เดิม) มาใช้ในรูปแบบของหนังสืออริยกะ

ทั้งนี้ เพื่อให้พระราชลัญจกรเหล่านี้มีความหมายเป็นประกาศิตประจักษ์ “โองการ” ของพระมหากษัตริย์ซึ่งทรงเป็นสมมติเทพ ดังที่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงวิจารณ์ไว้ว่า *“อักขระ โอม นั้น ไม่มีทางเถียงว่าจะไม่ใช่ทางไสย ไม่ได้ใช้ในทางพระพุทธศาสนา และอักขระนั้นเองทำให้พระราชลัญจกรนั้นได้ชื่อว่า มหาโองการ และตรงกับคำที่ใช้เรียกพระเจ้าแผ่นดินตรัสว่า พระบรมราชโองการ”*

ข้อมูลจาก

พิชญา สุ่มจินดา. ถอดรหัส พระจอมเกล้า, สำนักพิมพ์มติชน มีนาคม 2557

“ทำไมรัชกาลที่ 4 ทรงบัญญัติศัพท์ ‘พระบรมราชโองการ’” [ออนไลน์] เผยแพร่วันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2563

เข้าถึงข้อมูลวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2564 จาก

https://www.silpa-mag.com/history/article_35064?fbclid=IwAR3AS6MHEI8wdqoyuJ3EXp7N_eJRgntUO69FoHizrRoyvmwCEQ2RxgVb1o